

Žurnalistler, ýazyjylar, alymlar nämüçin gözenegiň aňrsynda?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Žurnalistler, ýazyjylar, alymlar nämüçin gözenegiň aňrsynda?

ŽURNALISTLER, ÝAZYJYLAR, ALYMLAR NÄMÜÇIN GÖZENEGIŇ AŇRSYNYDA?

Efkan Sadykow (ýokardan çepdäki), Fazyl Gasymow (ýokardan sagdaky), Emin Şaik Ibragimow (aşakdan çepdäki), Ali Asker Mämmetli (aşakdan sagdaky)

Siz Mihail Saakaşwiliň «Sorosyň adamy, mahmal rewolýusioner» diýip aýyplanýandygyna seretmäň. Häkimiýet başynda oturan on ýylynda Saakaşwili ýurdunda demokratiýa, adam hukuklary we metbugat azatlygy düşüňjeleriniň ornaşmagynda uly işleri bitirip ýetişdi. Haýsydyr bir ýurda demokratiýanyň gelmeginde

döwlet ýolbaşçysynyň tagallasynyň kesgitleýji rol oýnaýandygyny subut eden syýasatçy hökmünde taryha giren Mihail Saakaşwili 2013-nji ýylda partiýasynyň parlament saýlawlarynda ýeňilmeginden soň belli bir wagta çenli Günbatarda ýaşady. Ukrainanyň Odessa oblastynyň gubernatorlygyna bellenen Saakaşwili bandalara we mafiýa garşy göreşinde Kiýew hökümetinden ýeterlik goldaw almansoň, öz islegi bilen wezipesinden el çekip, Pýotr Poroşenkonyň özüne garşy göreşipdi. Ukrainadan deportasiýa edilensoň prezidentlige talaşgär Wladimir Zelenskini goldady we saýlawdan soň Ukraina girende hiç hili problemany başdan geçirmedi. 2021-nji ýylyň 1-nji oktýabrynda Türkiýäniň serhedindäki Batumiden ýurduna girende tussag astyna alynan Mihail Saakaşwili oturan türmesinden berýan beýanatlarynda «Gürjüstanyň Russiýanyň orbitasyna girendigini» nygtaýar. Saakaşwili häkimiýetini saýlaw ýoly bilen soňlandyran rus tarapdary Bidzina Iwanişwili bir ýyla golaý häkimiýetde oturandan soň ýurdyny tutynyň aňyrsyndsın dolandyrmaga başlady. On bir ýyllyk bu periódyň kesgitleýji syýasy gahrymany-da Iwanişwiliniň özüdür. Ýurtdaky Günbatar täsirini azaltmak we hatda nullamak tutarygy hem-de Russiýanyň beleň bermegi bilen çykarylan «Daşary ýurtly jansyz kanuny» Gürjüstanyň Günbatar bilen gatnaşyklaryny dartgynlaşdyrdy, ABŞ-dan we ÝB-den yzly-yzyna sanksiyalar berildi. 26-njy oktýabrds parlament saýlawlaryna barýan ýolda oppozision partiýalar güýçlerini birleşdirmäge synanyşýanam bolsa, häkimiýet azatlyklaryň çäginde barha gysýar. Hem diňe öz raýatlary üçinem däl, başga ýurtlylar üçinem. Munuň iň soňky mysallaryndan biri azerbaýjan raýaty žurnalist-ýazyjy Efsan Sadykowyň Tbilisi howa menzilinden çykmagyna goýlan päsgelçilik we Sadykowa mälim edilen «Bärden diňe Azerbaýjana gaýdyp bilersiň» kararydyr. Emma Sadykowly mysaldan ýedi ýyl öň bolup geçen başga bir wakanyň üstünde durup geçmesek, Iwanişwiliniň Gürjüstanynda adam hukuklary boýunça emele gelen manzara doly düşüniş bilmeris.

2017-nji ýylyň maý aýynda azerbaýjanly derňeýji-žurnalist, ýazyjy Efsan Muhtarly Gürjüstanyň paýtagty Tbilisiden

gaçyrylyp, Azerbaýjana äkidildi. Gürjüstanda uly gopgun turzan bu waka boýunça beren beýanatynda şol wagtyň prezidenti Georgiý Margwelaşwili bu gaçyrylma ýurdunyň «garaşsyzlygynw we howpsuzlygyna garşy düýpli howp» hasaplapdy. Adam hukuklary boýunça halkara guramalar Muhtarlyny syýasy tussag yglan eden bolsa, Baku sudy ony «serhetden geçende döwlet işgäriniň kellesine urup, agyr şikes ýetirmekte» aýyplap, alty ýyl azatlykdan mahrum etdi. Günbatar ýurtlarynyň basyşy netijesinde Efkan Muhtarly türmeden çykarylyp, göni howa menziline getirilipdi we Germaniýa äkidilipdi. Ýagny Iwanişwiliniň Gürjüstany žurnalistiň bir ýurtdan başga bir ýurda alnyp gaçylmagynyň öňüni alyp bilmändi we aljagam bolmandy. Bu ýagdaýy Azerbaýhanyň «SOCAR» Döwlet Nebit kompaniýasynyň Gürjüstandaky güýji we täsiri bilen baglanyşdyrypdylar.

Şu günler başga bir ýagdaý Efkan Sadykow atly başga bir azerbaýjan žurnalisti bilen baglanyşykly bolup geçdi. Azerbaýjanda iki gezek syýasy tussag bolan Efkan Sadykow birnäçe aý öň gelen Gürjüstanyndan çykmak maksady bilen geçen hepde aýaly we iki çagasy bilen Tbilisi howa menziline gitdi. Emma oňa ol ýerde «aýalynyň we çagalarynyň islän ýurtlaryna gitmäge rugsatlarynyň bardygyna garamazdan özüniň diňe Azerbaýjana dolanyp biljekdigi» habar berlipdir. Bu geňsi karar boýunça Gürjüstanyň Içeri işler ministrliğine arz eden Sadykowy 3-nji awgustda tussag astyna alyp, suda äkidipdirler. Sud žurnalist-ýazyhy Efkan Sadykowa häzirlilikçe öňüni alyş çäresi hökmünde iki aýlyk tussag jezasyny berenem bolsa, Sadykowyň Azerbaýjana berlip-berilmejegini bilýän ýok. Ýedi ýyl öň Efkan Muhtarly Azerbaýjana alnyp gaçylanda, Gürjüstanyň prezidenti žurnalistiň aýaly bilen duşuşyp, oňa raýatlyk teklip edenem bolsa, Leýla hanym bu teklipden ýüz öwrüpdi. Görelin, hany, bu gezek Efkan Sadykowy Azerbaýjana berensoň gürji hökümeti onuň aýalyna we çagalaryna näme teklip ederkä? Emma Gürjüstanda adam hukuklary boýunça ýagdaýlaryň barha agyrlaşmagy azerbaýjanly žurnalistiň maşgalasynyň bu gezek perişan ýagdaýda galjagynyň gaýgysy alada goýýar. Belki-de, meniň getirjek mysallarym örän agyr bolmagy mümkin,

emma diňe žurnalistler däl, alymlardyr intelligensiýanyň ähli wekilleri üçin «gorkunç» hasaplap boljak prosesler bolup geçýär. Mysal bermeli bolsa, 2023-nji ýylyň awgust aýynda Azerbaýjanyň talaby bilen Stambulda gyssagly tussag astyna alnyp, Bakuwa ugradylan ykdysatçt Fazyl Gasymowyň başyna gelenleri görkezip bileris.

«London School of Economics»-iň mugallymy professor Gubad Ibadogly 2023-nji ýylyň iýul aýynda Bakuda «galp pul çykarmakda» aýyplanyp tussag astyna alynandan soň Azerbaýjanyň howpsuzlyk gullugynyň gyssagly talaby bilen Türkiýe doktor Fazyl Gasymow tizden-tiz Bakuwa ugradypdy. Tussag edilen Gasymowdan professor Ibadoglynyň garşysyna görkezme bermegi talap edilipdir we daşaryk syzan maglumata görä, Gasymow prokuraturanyň talap eden şol görkezmesini beripdir. Ýurduň Baş prokurory Kamran Aliýew, ine, Gasymowyň şol beren görkezmesine salgylanyp, «Gubad Ibadoglynyň garşysyna bildirilen ähli aýyplamalar subut edildi» diýip, hukuk taryhynyň iň geňsi beýanatlarynyň birini beripdi. Üstünfrn dokuz aýa golaý wagt geçenden soň el bilen ýazan beýanatyny aklawjysy arkaly köpçüligiň dykgatyna ýetiren Fazyl Gasymow düşündirişde berlen görkezmelere polisiýanyň agyr basyşlary we gynamalary astynda gol çekendigini aýtdy. («Kellämi hajathananyň bokly deşigine sokup ýarym sagatlap saklaýardylar»). Halkara ylym-bilim jemgyýetiniň çagyryşlaryndan soň professor Gubad Ibadogly şertleýin boşadyldy (aýagyna gandal dakylan ýagdaýda, daşary ýurda çykmak gadagan edilen, derňew häzirem dowam edýär), türmede saklanýan Fazyl Gasymow elli dört günden bəri ölüm açlygynda otyr.

Agasynyň aýdyşyndan, Gasymow «Bärden meniň diňe ölüm çykaýmasa. Kakamyň mazarynyň ýanyndan maňa-da ýer taýynlaň» diýip haýyş edipdir. Fasyly Gasymowyň eli bilen ýazan beýanatyny okanynda isleseň-islemeseň kelläňde şu sorag peýda bolýar: Eýsem howpsuzlyk güýçleri Stambulda oturan Fazyl Gasymowyň düşündirişi şol duran ýerinde alyp, Bakuwa iberip bilmezmidiler? Onuň haýdan-haý Bakuwa ugradylmagy talabyna nämüçin şobada oňyn jogap berildi? Onuň adynyň oňünden gelýän

alymlyk derejesi barka, Baku haýsy ýüz öwrüp bolmajak teklipleri berdikä, eýsem Türkiýäniň ony Azerbaýjana bermekden başga alajy galmandyr? Azerbaýjan Fazyl Gasymowy professor Gubad Ibadoglynyň garşysyna görkezme bermegi talap edipdir. Gasymow düşündirişini agyr gynamalaryň astynda berendigini aýdandan soňam we elli dört gün bäri açlyk protestinde oturandygyny bilip durka-da, Türkiýäniň mundan näme gazanan peýdasy bolduka?

Şeýle ýagdaý 2014-nji ýylda žurnalist-ýazyjy Rauf Mirkadyrow bilenem bolup geçipdi. Baku Mirkadyrowy är-aýal bolan iki adam hukuklary boýunça aktiwistiň garşysyna görkezme berdirmek üçin Ankaradan talap edipdi. Metbugat karty we wagtlaýyn ýaşamaga bolan rugsatnamasy ýatyrylan Mirkadyrowa bir hepdäniň içinde Türkiýeden çykmagyň gerekdigi aýdyldy. Üç günden soň ol aýaly we bir ýaşamadyk gyzjagazy bilen awtobusda Gürjüstana barýan ýolda awtobusy saklan türk howpsuzlyk güýçleri žurnalist-ýazyjyny awtobusdan düşürip, «Esenboga» howa menziline äkitdiler we ol ýerdenem uçar bilen Bakuwa iberdiler. Iki ýyllap Howpsuzlyk ministrliginiň podwalynda saklanam Mirkadyrow är-aýal adam hukuklaryny goraýjylaryň garşysyna görkezme bermekden ýüz öwrüpdür. Bialaç galan sud Mirkadyrowy boşatmaly boldy. Ol şobada BMG-ne ýüz tutup, syýasy gaçybatalgaçy statusy bilen Şweýsariýa ýerleşdi. Ýogsam bolmasa, ol Türkiýäni janyndan eý gören sylagly žurnalistleriň biridi. Ol bu ýerde özüniň doganlyk türk halkyna peýdaly boljakdygyna birjigem şübhe bildirenokdy. Türk halky-da öz gezeginde ony bagryna basyp garşylamalydy...

Şu ýagdaýa seretseňizläň, Hudaýyň hakyna: Garward we Massaçusets uniwersitetlerini tamamlan nebit hünärmeni Ramin Isaýew çeken zähmetiniň hakyny talap edendigi üçin türmede otyr. Stambul uniwersitetiniň hukuk fakyltetini tapawutlanan bahalar bilen gutaran we mediýa hukuklary boýunça aktiwist Ali Asker Mämmetli türmede. Ankara uniwersitetiniň hukuk fakultetini tamammal žurnalist-ýazyjy Ewez Zeýnally türmede, diplomatlyk işinden meýletin çykan Emin Şaik Ibragimow türmede. Tejribeli ykdysady kommentator Hafyz Babaly türmede. Ýigrimä golaý ýaş žurnalist türmede.

Sosial mediýada paýlaşan pikirleri üçin ysmaz keselli ýaş ýigit türmede.

Beýle gorkunç üýtgeşmeleri we bolýan zatlary ýazmak hakykatdanam demligimi daraltdy. Nokat goýdum.

Mayis ALIZADE.

Sişenbe, 06.08.2024 ý. Publisistika